

Проф. д-р Никола Тупанчески*
Проф. д-р Александра Деаноска – Трендафилова**

ЗА НЕКОНЗИСТЕНТНОСТА НА ИНКРИМИНАЦИИТЕ ЗА ЕКОНОМСКИТЕ КАЗНЕНИ ДЕЛА⁶⁶

УДК: 343.359 (497.7)
Original research paper

Апстракт: Економскиот криминал е еден од најсериозните облици во феноменологијата на криминалот во Република Македонија и тој има јасни карактеристики на организиран криминал, со мултидисциплинарна димензија. Имено, неговата теоретска елаборација, како и практичното постапување во функција на казненоправна репресија, нужно претпоставува анализа на пазарот и познавање на низа стопански и финансиски параметри. Во врска со економските казнени дела, поточно во делот на нивното инкриминирање, една од тежкотиите во процесирањето на ваквите предмети е отсуството на прецизни дефиниции на централните поими на едно економско казнено дело, како и изедначувањето на поимите „службено лице“ и „одговорно лице“. Друго проблематично подрачје е систематиката на економските инкриминации кои ги отсликува дисперзија во повеќе глави од КЗМ; дополнително бројката на економски инкриминации во вонкривичните прописи е доста висока, а најголемиот дел од нив се некомплементарни со одредбите од КЗ. Честите измени и дополнувања на КЗМ кои не ја одминаа и оваа сфера, за жал не ја следат доследно еволуцијата и воопшто случувањата во економските односи во нашата држава; критика заслужуваат низа постојни инкриминации кои најчесто не се ни применуваат, а КЗ последниве години беше „збогатен“ и со низа чудни решенија за нелогични и непознати дела во компаративното право. Оттука, системот на економски инкриминации треба да биде предмет на сериозна ревизија, како впрочем и целиот Кривичен законик.

Клучни зборови: економски криминал, пазар, казнено дело, инкриминации

*Редовен професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

**Вонреден професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

⁶⁶ Одредени делови и тези од овој труд се претходно објавени во стручното списание „Правник“.

1. Поим и основни карактеристики на економскиот криминалитет

Развитокот на економското казнено право ја дели судбината на потрагата по нови одговори на економскиот криминал како „неконвенционален“ криминал или „нова форма“ на криминалот, чиешто разликување од „конвенционалниот“ има повеќе криминално-политичко, отколку гносеолошко-методолошко значење! Криминалот е константна, но и динамична појава. Колку брзо се менуваат неговите појавни форми и нивните карактеристики, а едновременно и аголот на нивното опсервирање, може да ни послужи класификацијата на Middendorff, кој во еден труд од пред малку повеќе од две декади како „нов криминал“ ги издвојува: економскиот криминал, сообраќајните деликти, грабнувањата и тероризмот⁶⁷. Денес, репертоарот на појавите што се подведуваат под тој поим е повеќекратно зголемен: тероризам, корупција, перење пари, еколошки криминал, компјутерски криминал итн. „Новите форми“ на криминалот се сметаат за најбележит симптом на сеопштата цивилизациска криза и на развиените западни општества кои го достигнале „крајот на историјата“⁶⁸, прераснувајќи во основна загроза на квалитетот на човековиот живот. „Неконвенционалниот“ криминал е основен проблем на современата држава, затоа што е најчесто „втопен“ во комплексни економски и политички активности. Неговото неправо го определуваат елементи кои се на границата со легалните активности или како такви, се директно поврзани со обемот и карактерот на државната регулатива на определени области! Таквата посебност на неконвенционалниот криминал го детерминира едногласното убедување дека треба да се развие посебна стратегија и мерки за неговото спречување: тоа е криминал кој бара неконвенционален одговор (в. поопширно Камбовски, 2, 59).

Сфаќањето за содржината на поимот на економски криминал како „нова форма“ еволуира - од постарото диференцирање на поимот на „криминал на белите јаки“ (White Collar Crime), до современите теории за „криминал под заштита на законот“. Првиот поим го исфрли американската криминологија (поточно американскиот криминолог Edwin Sutherland во 1939 година⁶⁹, како антипод на криминалот „на сините јаки“ што го означува општиот криминал на посиромашните слоеви население, тој е синоним за криминалот на богатите, привилегирани социјални слоеви, во кои влегуваат економската, финансиската и политичката олигархија. За повеќето криминолози, оваа форма на антисоцијално однесување е типичен случај на несовпаѓање на

правната и социолошко-криминолошката дефиниција на криминалот за која криминално е и однесувањето што ги загрозува индивидуалните и општествените вредности, иако не е забрането со закон⁷⁰. Имено, за криминалитетот на сините мантили е својствена употребата на физичка сила, додека пак, „криминалците со белите јаки“ по природа се стручни и бележат висок степен на професионалност (така, на пример способност за манипулација во сметководство или финасиски извештаи итн).

Првобитната дефиниција на „криминалот на белите јаки“ како „казнени дела сторени од лица од респект и со повисок социјален статус во вршењето на нивната професија“ (Sutherland), денес доживува значајна ревизија: со користењето на новите технологии и масовните комуникации сè повеќе припадници и на пониските слоеви добиваат можност да се вклучат во овој облик на криминал.⁷¹ Се работи за извршување на казнени дела со измама, користење на компјутери или на друг ненасилен начин заради стекнување на некоја материјална корист или друга лична погодност. Криминалците „во бели јаки“ по правило не се сметаат за криминалци, туку за деловни луѓе кои ги користат дадените прилики и „се снаоѓаат“ за да се одржат на пазарот, користејќи ги слабостите на општеството заради остварување на што поголем профит и општествено влијание.⁷²

Сумарно земено, криминалитетот на белите јаки го сочинуваат следните карактеристики:

- Ненасилно вршење кривични дела во стопанскиот живот;
- Вршење на делата од страна на лица кои уживаат висок социјален статус, углед и моќ во општеството (лица кои и припаѓаат на општествена елита);
- Како извршители се јавуваат лица кои го искористуваат своето влијание (својата висока општествено-економска положба, високата положба во општествена хиерархија) за нарушување на правните прописи;
- Делата ги вршат во рамите на својата професионална дејност (нарушување на законите со кои се уредува нивната професионална активност);
- Целта на нивното дејствување се состои во стекнување енорна материјална корист;
- Предизвикува сериозни дезорганизации во стопанскиот систем;
- Ги нарушува социјалните односи;
- Исклучителна прилагодливост кон економскиот систем, начинот на неговото организирање и функционирање, и

⁶⁷ в. Middendorff, 12

⁶⁸ Фукујама, 5,

⁶⁹ в. Sutherland, 38

⁷⁰ Tappan, 8

⁷¹ Reid, 249.

⁷² Mannheim, 469

Висок степен на сигурност дека ќе ја избегнат правдата (темна брoja и неоткрпен криминалитет).

Имено, полицijата ретко ги гони овие криминалци поради тоа што се смета дека овде не се работи за криминалитет туку за корисни „малверзации“. Против нив не се воведува кривична постапка, не само поради недостигот на докази (истите тешко се откриваат, меѓу другото и лица го уживаат како ултимативни деловни луѓе, туку и поради ставот дека тие поведенија не можат да се подведат ниту под една од постојните инкриминации. Предностите на овие луѓе да вршат криминална активност, а при тоа да останат некажнети се согледува во фактот што тие се способни да се прилагодуваат на сите услови на секоја средина, со високи професионални способности поткрепени со можности во дадената социјална средина да се реализираат. Тие за својата работа примаат признанија од општеството, титули, почести нареди што придонесуваат за поддржување на нивниот ултимативен статус, а при тоа секако да станат престатници и на дозволеното, моралното и латентната опасност да станат престатници и да бидат казнети. Оттука, јавноста не ги смета за криминалци, напротив за способни, деловни луѓе што знаат и умеат да се „снајдат“.

Економскиот криминал има јасни белези на предоминантно *организиран криминал*, чиешто опсервирање претпоставува *комплексна анализа на пазарот*, односно на различните пазари, без притоа да се прави разлика помеѓу „*чрн пазар*“ (на пороци), „*сива економија*“ или „*легална економија*“.⁷³ Нивното разликкување е релативно: што е „*чрн*“ а што пак „*легален*“ пазар - тоа зависи од правниот режим, кој не секогаш е резултат на економски, туку мошне често и на морални, правни и други социјални детерминанти!

Во држава во која се ослабени претпоставките на добро владеење (*good governance*) и поствладите на правната држава, поглед до легна симбиоза помеѓу легалниот и илегалниот пазар, поточно се губи објективниот, суштинскиот, економски критериум на „*легалност*“ - *незаконност*! Ако во однос на еден просторно лимитиран ентитет, како што е државата, уште и може да се создадат некои објективни вредносни критериуми за таквата поделба, во глобалната економија, каква што се повеќе станува денешната, објективните економски критериуми се на пат да се изгубат во лавиринтите на огромните разлики во националните правни системи!

За определување на поимот економски криминал, дефиниран како *вкупност од однесувања на поединци и правни лица со кои се повредуваат законските прописи кои ги уредуваат условите за стопанисување*, се

релевантни поимот на економскиот систем и неговите елементи (сопственички односи, односи на пазарот, работни односи, корпоративно управување итн).⁷⁴

Генерално земено, економскиот криминалитет го обележуваат три важни карактеристики: а) *штетата од големи размери* и тоа како непосредната која се однесува на конкретно физичко или правно лице, така и посредната која е насочена против севкупниот економски систем на земјата; б) *поседбон статус на сторителот* на казеното дело, како носител на стопанска дејност која го разликкува од класичниот криминалец и в) *тодус оператив* (многу комплицираните начини на извршување, користење на современи технологии, злоупотребата на доверба итн. кои значително го отежнуваат неговото детектирање и сузбивање).

Битна карактеристика на економскиот криминалитет е неговата *пртаголдност* кон економскиот систем, начинот на неговото организирање и функционирање. Со својата прилаголдност кон системот, тоа е криминалитет што се враќа во економскиот систем главно со две цели: интeрпeрaкциjа се во стопанските и државните институции се маскира, се крие во нив, го избегнува прогонот и второ, тој е криминалитет кој враќајќи се во системот, настојува да влијае врз организирањето и функционирањето на системот, на начин, во насоки и со инструменти кои ќе му овозможат што е можно повисоки добивки од криминалните активности. Прилаголдноста на овој криминалитет има за последица тоа да биде многу динамична појава, која во зависност од динамичноста на развојот и функционирањето на економскиот систем, ги менува феноменолошките облици низ кои се манифестира, ги менува областите во кои се лоцира, едновремено покажувајќи способност да се лоцира таму каде што за најкучо време може да се стекне најголема добивка. Ова, воедно значајно дека облиците низ кои се јавува, по правило, се сложени за воочување, а потоа и за откривање од страна на органите на прогонот, како и за локување.

Бидејќи од карактеристиките на економскиот криминалитет е и неговата *прткpивеност*. За разлика од класичниот криминалитет, каде што непосредно тие не се видливи, кај економскиот криминалитет тој се врши во тајност, самото криминално делување трае подолго, а непосредните последици не се согледуваат брзо, жртвата на криминалното дело понекогаш и воопшто нема да дозвола за последиците од стореното криминално дело (така, затвјување на данок).

Фактот што кај економскиот криминалитет до евентуално сознание дека е сторено кривично дело се доаѓа пред сè преку индикации кои често не непосредно, туку оддалеку упатуваат на постоењето на делото, во голема мера го отежнува неговото откривање, а оттука и самиот чин на

доказување. Токму оваа карактеристика на економскиот криминалитет ја условува и високата „темна бројка“. Што се однесува пак, до начинот на извршување на економските кривични дела, во случајов, по правило, не се работи за чисти противправни кривични дела, туку трансакциите се наоѓаат некаде на патот помеѓу легалното и нелегалното. Тој факт го отежнува препознавањето на казненото дело, а од органите на прогонот бара висока стручност и професионалност, односно нивна специјализација за делување во одделни стопански гранки: секоја стопанска гранка има свој криминалитет, посебни фактори што ја одредуваат и темната бројка.

На темната бројка влијаат и динамичноста и честото менување и начинот и местото на сторување на казненото дело, професионализмот на извршителите, успешното користење на современите технички средства и лошите и непотполни бази на информации на државните и другите органи, несистематското следење на движењето на стоките, парите, капиталот и сл. Економскиот криминалитет, по правило, вклучува повеќе претпријатија, институции на делување во вршењето на криминалната дејност, па оттука не вчудоневидува и учеството на повеќе лица како извршители, помагачи, соучесници. Овие факти можат да ја олеснат, но истовремено и да ја отежнат работата во откривањето и докажувањето на криминалниот акт. Посебното значење на економскиот криминалитет е очигледно и од аспект на сторителите на овие дела. Тоа се најчесто одговорни и овластени работници на одредени државни органи и служби, лица што се наоѓаат на одговорни функции во сферата на економското работење (сопственици на приватни претпријатија, директори, сопственици на приватни менувачници и штедилници), натаму, продавачи во трговски фирми, сметководители, благајници и други работници во сметководството, како и инспектори и царински работници.⁷⁵ Впрочем, за овие лица се вели дека најчесто постапуваат според изреката - *Дозволено е она што не е изречно забрането!*

Новите облици на криминалитет, кои се продукт на можностите за давање висок профит, како што се трговијата со дроги, трговијата со луѓе, трговијата со оружје, компјутерскиот криминалитет, перењето пари, корупцијата, финансиските трансакции со акции на берзите и пазарот на хартии од вредност, се јавува во двојна улога: концептот за државен капитализам кој се развива под контрола на државните институции и концептот на заштита, создавање услови за интегритет на криминалците што се вградени во државата. Криминалитетот на „белите јаки“ на тој начин може да се одгатне како криминалитет на владеечката класа, на оние што имаат власт, сила и моќ преку големите богатства.

⁷⁵Така, и според Middendorff, сторителот на овие дела е добро интегриран, не се наоѓа надвор од општеството, туку во него, а често ужива и висока социјална положба. Во деловниот живот тој само понекогаш се однесува нечесно, понекогаш ги преминува границите на нечесноста, а бројните задолженија ги врши нормално и чесно.

Оттука, при изучувањето на современиот економски криминалитет во прв ред, треба да се земат во вид оние детерминанти што современото општество го одредуваат како општество на досега невиден научен, технички и технолошки напредок, информатичко општество кое доведе до огромен општ напредок. Напредокот во техниката и технологијата доведе до брз развој на средствата за производството во сите стопански гранки, а особено во развојот на сообраќајот, новите производи и комуникации, вклучувајќи ги тука и начините на движење на капиталот и средствата, па сè до унапредување на финансискиот промет и движењето на капиталот. Новите средства и новата организација на државата на економскиот криминалитет му дадоа еден нов квалификатив, или поинаку речено, речиси во полна мера ја избришаа границата помеѓу легалното и илегалното, неморалното во деловните односи и на тој начин, создадоа едно ново подрачје на изучување на етиологијата на економскиот криминалитет. Криминалитетот стана составен дел на политиката, а не помалку и политиката стана подложна на криминализација.

Општите криминогени фактори со влијание на настанувањето на економскиот криминалитет, произлегуваат од општите општествени, политички, економски, правни, социјални, социо - културни фактори што добиваат значење на детерминанти на структурирањето на општеството, но и на неговото функционирање. Тоа се оние општи дадености кои кај нас настанаа како последица на процесите на транзиција и за кои зборувавме понапред. Посебните криминогени фактори, исто така, се јавуваат како детерминанти на економскиот криминалитет, сепак, на едно пониско ниво, но не и помала јачина на влијание врз настанувањето на криминалитетот. Како посебни фактори се јавуваат одделните видови власти и институциите преку кои тие ја вршат својата власт или ја простираат својата моќ, нивното поединечно организирање и функционирање, особено оние министерства и органи што имаат широки овластувања да вршат надзор и регулирање, мешање во економските процеси и дејности, во функционирањето на економскиот живот. Посебните фактори непосредно или посредно ја одредуваат структурираноста, слоевитоста на општеството, ја одредуваат положбата и начинот на функционирање на одделните економски гранки како успешни или неуспешни, но и го одредуваат феноменолошкиот израз на криминалитетот во тие гранки. На тој начин, тие ја одредуваат и економската и социјалната положба на луѓето вработени во нив.

Поединечните фактори се врзани за личноста на сторителот на казненото дело, за нејзините физички и соматски својства и способности, за психичките карактеристики и интелектуалните способности, за својствата, способностите и карактеристиките што ја одредуваат нејзината положба и статус во општеството, веќе зборувавме, нејзиниот развој и услови да се остварува како творечка или деструктивна личност. Тоа се оние фактори што личноста на сторителот на економски кривични дела ја

чинат посебна, снаодлива и способна да ја искористи положбата за да ги оствари своите користољубиви и хедонистички страсти.

Тргувајќи од фактот дека економскиот криминалитет е една од најсложените појави, бројни автори укажуваат на широката лепеза негативни последици кои можат да се согледаат од економски, политички, социјални, правни и етички аспекти. Имено, доаѓа до состојба на нарушување на правилното одвивање на стопанските односи и функционирањето на стопанските процеси, како и на реализацијата на стопанските активности. Бројните малверзации и криминални дејности, особено оние од најтежок вид кои се однесуваат на деловните односи со странство, остваруваат негативно влијание врз платниот биланс и стоконите текови, ја смалуваат можноста за пласман на домашните производи, го засилуваат одлевањето на акумулацијата од земјата со основање на „црни фондови“ и на приватни фирми со државни средства, ги поттикнуваат факторите на инфлацијата со неконтролирано задолжување на стопанството во странство, го нарушуваат угледот на земјата и на трговските друштва со кршењето на нормите на деловниот морал.

Социјалните последици во прв ред се видливи низ околностите кои предизвикуваат отуѓување на трудот, било каков облик на експлоатација, прелевање на вишокот на труд во корист на субјектот што не го создал или сообразно со општествените норми, по некој друг основ, не му припаѓа. Негативните последици врз правниот поредок и правниот систем се манифестираат во нивното неприменување, непочитување на правните норми, нарушувањето на нивниот авторитет и нивната неефикасност.

Несомнено е дека економскиот криминалитет како атак врз општиот развој на општеството остварува големо негативно влијание и врз општата морална свест на граѓаните. Инаку, постојните показатели тешко би можеле да ја утврдат висината или тежината на овие последици во паричен или некој друг вид. Ова оттаму што, статистичките показатели за материјалната штета се нецелосни, од причина што ја опфаќаат само директната и судски утврдената штета, а не помалку се и непрецизни, бидејќи сведочат за умножување на износот на штетата во случај на соучесништво.⁷⁶

2. Неконзистентноста на економските инкриминации во КЗ на РМ

Бесконечното и инстантно менување и дополнување на КЗ на РМ се чини дека најсериозно го погоди каталогот на економски инкриминации. Имено, од една страна, законодавецот обидувајќи се да ја

следи економската динамка на македонското транзициско општество, без некоја (најмалку сеопфатна анализа), статуираше повеќе одредби чија цел требаше да биде адекватен одговор на новонастанатите состојби во повеќе сфери од општественото живеење. Но, од друга страна, со афирмацијата на начелото „*usus est unus legem corrector*“, уште на почетокот се покажа фелеричноста на понудената регулатива. Најголемиот дел од описот на законските битија на делата беа конфузни, недоречени, казнената политика неизбалансирана. Систематиката на инкриминациите не секогаш ги почитуваше базичните номотехнички постулати.

Особено е индикативен фактот дека имаше нови инкриминации кои без ниту еднаш да бидат примени во пракса беа менувани, моделирани, и дополнувани. Тоа говори за несериозниот, апроксимативниот и штетниот пристап во обидот да се биде на линијата на стандарот што е неопходен за сузбивање на софистицираните форми на економскиот криминалитет, воопшто.

За потребите на овој труд само сублимирано ќе се обидеме да ги регистрираме големиот број на „дефекти“ кои во моментот го обременуваат КЗ на РМ, го прават неприменлив и му даваат „ларпурлатистички карактер“ („*L'art pour l'art*“)- да се менува нешто за тоа што сите менуваат а не за тоа дека има потреба!

Одредбата од чл.122 од КЗ на РМ, чија задача е автентично да толкува одредени поими од КЗ кои законодавецот проценил дека не се доволно јасни, и натаму е сериозно архаично детерминирана; всушност онтологјата на централните категории (поими) кои се интегрален сегмент од законскиот опис на било која економска инкриминација е продукција на еден економско-политички систем којшто веќе околу три децении е минато. Имено, ст.6, од чл. 122 ја дефинира синтагмата „правно лице“. Во оваа пригода нема посебно да се осврнеме на конфузниот карактер на одредбата чија улога треба да биде појаснувачка, туку уште еднаш, како и во многу прилики досега, ќе констатираме дека законодавецот тргнал таксативно да набројува што се може да се подведе под овој термин за на крајот со општа клаузула (*argumentum a similibus*) да поентира дека под „...правно лице се подразбираат и други со закон одредени организации регистрирани како правни лица и други заедници и организации на кои им е признато својството на правно лице“.

Некои компаративни искуства, говорат дека нивните казнени законици, во делот каде се објаснува значењето на некои термини, не содржат посебна дефиниција за поимот „правно лице“, како на пример, Германија (чл.11од КЗ), Хрватска (чл.87од КЗ). *Argumentum a contrario* се дефинираат поимите: „службено лице“, „детска порнографија“, „воено лице“, „службена тајна“, „жртва“ итн. Со други зборови, се дообјаснуваат само поимите кои иманентно припаѓаат на оваа материја. Аргумент кој оди во прилог на македонското решение е дека од 2004 г., во КЗ на РМ е статуирана казнената одговорност на правни лица и токму во тој контекст

⁷⁶ в. Сулејманов, 3, Криминологија, 2003 год, стр. 528.

оди експликацијата дека оваа дефиниција ја поедноставува примената на одредбите кои ја уредуваат оваа материја. Се разбира, во тој контекст не смеат да се забораваат и некои детерминанти предвидени во Законот за трговските друштва.

Во продолжение збор-два за „реформаторскиот дух“ на некои порелевантни економски инкриминации од КЗ на РМ.

Се чини дека приматот треба да и се препушти на одредбата од чл.275-г, **Злоупотреба при склучување на договор меѓу заинтересирани страни**, која гласи: (1) Одговорно лице во правно лице, кое свесно ќе склучи договор како заинтересирана страна спротивно на законските прописи за склучување на таков договор и со тоа ќе предизвика значителна имотна штета за правното лице или за трети лица, или значителна имотна корист за правното лице или за трети лица, ќе се казни со парична казна и затвор од шест месеци до три години. (2) Ако со делото од ставот (1) сторителот прибавил за себе или за друг поголема имотна корист или за правното лице предизвикал имотна штета од големи размери, ќе се казни со парична казна и казна затвор од една до пет години. (3) За делото од ставот (1) правното лице кое остварило имотна корист, ќе се казни со парична казна.

Оваа е една од инкриминациите кај коишто уште пред да бидат проверени во практиката беше детектиран „дефект“. Се покажа како главен проблем за нејзината (не) примена е попрецизното дефинирање на поимот „заинтересирана страна“ и во таа насока, законодавецот се впушти во минуциозна експликација на споменатиот поим. Така, чл.122, доби 40-ти став, кој гласи: „Под заинтересирана страна во смисла на овој закон се подразбира лице кое има интерес во извршување на зделката од страна на друштвото доколку тоа лице, негов застапник, сопружник, родители, деца, браќа/сестри од двајцата родители или само од едниот родител, родители посвоители, посвоени деца и или некое лице поврзано со нив:

- е страна во таквата зделка, нејзин корисник, застапник или посредник во таквата зделка или
- поединечно или заедно поседуваат 20% или повеќе проценти од акциите во правното лице кое е страна во зделката, нејзин корисник, застапник или посредник во таквата зделка или
- е член на органот на управување, односно на надзор на правното лице кое е страна во зделката, нејзин корисник или застапник во таква зделка, или е раководно лице на тоа правно лице.

Значи, со основното дело (ст.1) е инкриминирано само склучувањето договори спротивно на тие правила од страна на одговорно лице во правното лице. Сериозни критики на ваквиот пристап беа упатени уште на почетокот на статистирањето на оваа инкриминација. Посебно жестока беше реакцијата на приватниот сектор кој ваквиот потег го оцени како најдиректна интервенција на државата во претприемачкиот дух, како слободата на договарањето итн. Објективно, неразбирлива е толку

нагласената грижа на државата за штетите кои евентуално може да ги претрпи некое правно лице!

Доколку се додаде дека и оваа инкриминација е „уникус“ во компаративното казнено право тогаш, слободно може да се каже, дека Република Македонија со сопствените оригинални законски решенија зазема водечко место во континенталниот тип на право. Статистиката говори дека досега нема ни едно обвинение по овој основ!

Следниот апсурд (или уникатно решение) од КЗ на РМ, кое заслужува внимание е одредбата од чл.284-а, **Вршење јавен превоз без поседување лиценца**. Имено, тој што врши јавен превоз без поседување лиценца, ќе се казни со парична казна. Одредбата содржи формален деликт на апстрактно загрозување кој има бланкетно законско битие и упатува на прописите за безбедност на сообраќајот на патиштата. Постоенето на делото би требало да биде врзано исклучиво за непоседување лиценца од лице при вршење на јавен превоз, без оглед за каков превоз се работи (такси-возач, возач на автобус, капетан на брод итн.). И покрај сè, законскиот опис на посочената инкриминација може единствено да го задоволи само стандардот да биде прекршок и ништо повеќе. Ова е еклатантен пример како не треба КЗ на РМ, кој во принцип е ultimaratio, да биде оповарен со „правна бижутерија“.

Каталогот на економски инкриминации во КЗ на РМ е збогатен и со една инкриминација чијшто објект на заштита би требало да биде законитоста и сигурноста на ревизорските извештаи, кои пак, имаат посебно значење за ефикасноста и сигурноста на економското и финансиското работење на правните лица. Тоа е чл.275-б, **Незаконито постапување на овластен ревизор**. Неправото на ова дело се состои во повреда на правилата и стандардите за работењето на овластените ревизори, кои имаат статус на лица кои вршат работи од јавен интерес определен со Законот за ревизија.⁷⁷ Се работи за кривично дело delicta propria, каде што конститутивен елемент на законското битие на делото е својството на субјектот: „овластен ревизор“ кој според ЗР, чл.3 ст.11 е, физичко лице кое има добиено лиценца за овластен ревизор издадена од Советот за унапредување и надзор на ревизијата на Република Македонија и е регистрирано во Регистарот на овластени ревизори согласно овој закон.

Како основно дело (ст.1) се инкриминирани дејствија на составување и потпишување на неточен или некомплетен финансиски извештај, или извештај што предизвикува заблуда или е во спротивност со меѓународните стандарди за финансиско известување и меѓународните стандарди за ревизија на издавач на хартии од вредност. Последница на дејствието е доведување во заблуда определено лице (инвеститор) и предизвикување штета или остварување имотна корист преку влијание на

⁷⁷Сл. весник на РМ“ бр.158/10,135/11, 188/13, 43/14 и 138/14

обемот на тргување или цената на хартијата од вредност. Предвидена е казна затвор до пет години и парична казна (кумулятивно). Ако делото од ставот (1) на овој член е сторено од застапникот на друштвото за ревизија кој го потпишал извештајот на извршена ревизија, а знаел и бил заблуда или е во спротивност со меѓународните стандарди за ревизија, сторителот ќе се казни со затвор до три години и со парична казна. Предвидени се два потешки облика на делата од ст.1 и 2: ако делото е сторено спрема повеќе лица, сторителот ќе се казни со парична казна и затвор од една до пет години и ако со делото од ставовите (1) и (2) на овој член сторителот прибавил за себе или за друг поголема имотна корист или за друг предизвикал поголема имотна штета, или се оштетени поголем број лица, ќе се казни со затвор од една до десет години. Одговорност е предвидена и за правното лице (ст.5). Судот на сторителот ќе му изрече забрана за вршење на професија, дејност или должност под условите определени со членот 38-б од овој законик (ст.6).

Всушност, оваа релативно нова инкриминација би требало да биде надградба на каталогот на инкриминации од КЗ на РМ кој ја регулира сферата на пазарот на капитал во РМ и тоа чл. 275 од КЗ на РМ, Измама при работење со хартии од вредност и удели, чл.275-а, Повреда на правата од хартии од вредност, чл.271-а, Посебни случаи на фалсификување на пари, хартии од вредност или знаци од вредност, чл.269, Фалсификување на хартии од вредност. Не смее да се заборави и чл.122, ст. 14 каде што е дадена дефиниција за поимот „хартии од вредност“.

Мора сериозно да се забележи дека при статуирањето на оваа одредба во КЗ (но, и на другите што ја уредуваат оваа проблематика) законодавецот не докрај водел сметка за вонкривичните прописи. Се мисли на меѓународната и домашната релевантна регулатива која се однесува на оваа материја, како на пример, ЕУ, IOSCO, Законот за хартии од вредност, Закон за инвестициски фондови, Закон за преземање на акционерски друштва, Закон за трговски друштва, даночна регулатива, улогата на Комисијата за хартии од вредност како регулатор на пазарот на хартии од вредност итн.

Се разбира, дека посебна забелешка треба да се упати за конзистентноста на споменатите инкриминации. Впечаток е, дека не претставуваат заокружена логично - правна целина (едно исто противправно поведение во две одредби на различен начин се казнува и уште многу други недостатоци од номотехнички но и од онтолошки карактер).

Кога станува збор за пазарот на хартии од вредност, во овој контекст посебно треба да се спомне дека некои законодавства како одделна инкриминација ја познаваат „злоупотребата на повластени информации (чл.259 КЗХ)“. Ова дело во повеќе ставови ја уредува материјата попозната како „инсајдерска трговија“. Кај нас во РМ, тоа е

регулирано во чл.275, ст.2 и 3, Измама при работење со хартии од вредност и удели. Казната е три односно пет години затвор и парична казна, односно е од една до десет години затвор доколку прибавената имотна корист или предизвиканата штета е поголема или е предизвикано нарушување или растројство на пазарот на хартии од вредност.

Исто така, со оглед на некои состојби во РМ, особено во последно време, можеби добро ќе биде да се размисли и за воведување на уште една форма на измама – субвенциска. Субвенциската измама би се разликувала од измамата како имотен деликт и измамата во стопанството (воопшто) по тоа што штетата нема да биде конститутивен елемент на законското битие на делото (и ќе нема потреба да се докажува); ова дело би било деликт на апстрактно загрозување. Всушност со оваа инкриминација нема да се заштитува само буџетот на РМ туку ќе се заштитува и самиот институт на субвенции како инструмент кој влијае врз националната економијата. Тука би влегла и злоупотребата на субвенции од ЕУ.

Како дел од „реформаторскиот пакет“ на македонскиот законодавец не смее да се заборави и одредбата од чл.274-а, Издавање на задолжница без покритие. Имено, тој што ќе издаде задолжница за која во моментот на достасување на задолжницата нема покритие, ќе се казни со парична казна или со казна затвор до три години. Објектот на заштита на оваа инкриминација би требало да бидат сигурноста на платниот промет и на финансиската дисциплина во должничко-доверителските односи. Задолжницата е потврдена приватна исправа, составена на нотар, со која должникот дава согласност побарувањето на доверителот назначено во неа присилно да се наплати од сите негови средства кај носителите на правниот промет (Закон за задолжница, чл.2⁷⁸). Делото е извршено ако во времето на наплатата задолжницата нема покритие. За да биде целосен мозаикот за уредувањето на ова прашање, ќе мора да се опфати делот од Законот за задолжница (IX, казнени одредби), чл. 17 каде што стои дека „(1) Одговорното лице на должникот кое ќе издаде задолжница за која во моментот на достасување на задолжницата нема покритие ќе се казни со парична казна или со казна затвор до три години. (2) Должникот за делото од ставот (1) на овој член ќе се казни со парична казна.“

И ова е уште една ингеренција на казненото право преземена од друга правна гранка! Критички опсервации многу, но, како главно прашање, во однос на оваа одредба, се поставува дискриминаторскиот однос на различните субјекти во платниот промет. Дали оваа одредба важи и за најголемиот стопанственик во државата – самата држава, кога се јавува во својство на должник, персонифицирана преку, јавното претпријатие МРТВ, Агенцијата за цивилно воздухопловство, јавното претпријатие „Македонски шуми“, „Македонија пат“ итн.! Верификација на апсурдноста на посоченава одредба е веб-страницата на УЈП која редовно

⁷⁸Сл. Весник на РМ, бр.59/12

ја објавува листата на должници во државата! Како ли би изгледал КПД „Идризово“ доколку оваа одредба ригидно би се почитувала?

Незаконито постапување на овластен проценувач, чл.275-г (треба да биде „д“) е исто така одредба која е дел од необичниот легислативен, економски хабитус на КЗ на РМ. Оваа одредба ги инкриминира повредите на законските прописи и стандардите на работење на овластените проценители, кои имаат статус на лица кои вршат работи од јавен интерес. Според Законот за трговските друштва (чл.3), „овластен проценител“ е лицето кое врши процена како овластен проценител и се води во регистрот на овластени проценители, воспоставен врз основа на закон. Овластените проценители постапуваат во низа случаи на утврдување на вредноста на имот, удели, акции, побарувања и сл., поврзани со стечај на правните лица, трансформација, продажба на компании итн. Своите процени, кои се сметаат за официјални и веродостојни, тие ги даваат врз основа на законските прописи, сметководствената методологија и меѓународните стандарди за процена. Последицата на делото е настапување на имотна штета за друг или стекнување за себе или друг имотна корист. Казната е затвор до пет години и парична казна. За квалифицираните облици (поголема имотна корист) казната е до десет години затвор.

3.Заклучок

На крајот, без до крај да ја завршиме низата на економски инкриминации од КЗ на РМ кои треба да му го дадат епитетот дека е современ, реформаторски и дека претставува адекватен одговор на новите суптилни форми на економски криминалитет, може да заклучиме:

а) честите измени и дополнувања на КЗ на РМ (повеќе од триесетина на број, од 1996 г. па наваму), без некоја претходна, најмалку темелна анализа, доведоа до Законик кој што не може да се нарече конзистентен, полн со реликти од минатиот систем (посебно изразени во економската сфера), прилично конфузни описи на законските битија на делата и многу контрадикторности;

б) нема прецизни дефиниции на централните поими кои се дел од речиси секое економско казнено дело; еден од најголемите недостатоци е законското изедначување на поимите „службено лице“ и „одговорно лице“;

в) невозможна мисија е прецизното одредување на бројот на економски инкриминации предвидени во вонкривичните прописи; најголемиот дел од нив се некомплементари и не се во согласност со базичните решенија во КЗ;

г) корпусот економски инкриминации е дисперзиран во повеќе глави од КЗ на РМ и неговата систематика не може да има лаудативен карактер;

д) динамиката во економските односи во македонското општество неконсеквентно е проследена во измените и дополнувањата на КЗ;

ѓ) забележително е отсуството на интердисциплинарен пристап при донесувањето на некои сензитивни решенија во сузбивањето на економскиот криминалитет;

е) постојните инкриминации кои во основа значат некоја сегментара форма на злоупотреба во економската сфера најчесто не се применуваат (како на пример, инкриминациите од ЗЈН, досега ниту еднаш во практика не се применети – нема ниту една правосилна пресуда по тој основ);

г) КЗ на РМ изобилува со „оригинални решенија“, непознати во компаративното право;

д) ригидната примена на некои од нив би значела доведување до апсурдност на идеите на „големите македонски мислителци“ и

е) оптималното решение би било донесување нов КЗ по претходно добронаправени анализи, почитување на компаративните искуства како и меѓународните стандарди адаптирани на македонски услови. Argumentum a fortiori кога станува збор за економските инкриминации кои во принцип имаат хиперсензитивен карактер!

Останува генералниот впечаток дека, иако новите економските инкриминации од КЗ на РМ, чиј дух требаше да биде реформаторски и беа замислени како соодветна оптимална општествена реакција во превенцијата и сузбивањето на економскиот криминалитет, не ги дадоа очекуваните резултати а нивната конзистентност беше сведена на најниско можно ниво.